

PULA IMVULA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

Balemi ba hlahisang hloho ba una lenaneong la tataiso

1

2

3

Mongodi wa dipale wa la Skotelane Robert Louis Stevenson o re, 'O se ke wa ahlola letsatsi ka kotulo ya hao, empa ka peo eo o e jalang'. Balemi ba bahwebi ba keneng ka setotsvana Lenaneong la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi e ka nna yaba ba hlolehole ho ba le kotulo e ntle sehleng se fetileng ka baka la komello, empa Letsatsing la Mokete ho ile ha hlaka ho lemoha hore peo ya tsebo e jetsweng tlasa botataisi e bile le sekgaahlha se seholo lehlakoreng la ntshetsopele ya molemi.

Ka la 22 Loetse monongwaha, baeti ba fetang 250 ho kenyelleditswe le baemedi ba mmuso, bankakkaro lo temong, bahlahisi ba dijothollo ba ntseng ba thuthuba ba ka bang 160, ba bile teng Letsatsing la Mokete o neng o tshwaretswe Bloemfontein. Batsheheti ba Mekgahlelo ba ne ba emetswe ke Anto van der Westhuizen (John Deere Financial), ngaka Langa Simela (Absa AgriBusiness), Antonie Delport (Syngenta) le Clara Mohashoa (Monsanto).

Ba kgethilweng ba bontshitse kgolo mesebetsing ya bona ya temo ka thuso ya tse kenngwang mobung tsa Lenaneo la Ntshetsopele ya Molemi, mme mosebetsi wa bona o tswileng matsoho o ile wa ananelwa nakanong ya mokete. Lenaneo lena le tiisa nnete ya hore tsebo e eketsehileng ya taolo ya mahola, bophelo bo bottle ba mobu le kgetho ya peo di ka ba le sekgaahlha se seholo mesebetsing ya temo. Kaofela ba makgaolakgang ba robong, ba

*Koranta ya Grain SA ya
bahlahisi ba ntseng ba hola*

Bala Ka Hare:

06 | Molaetsa wa tshepo ka mora dihla tse boima!

08 | Taolo ya matlakala a koro le kgetho ya dijothollo tse kupetsang

10 | Matshwao a ho tjhona ditjheleteng

05

11

12

NKGONO JANE O BUA TJENA...

Ena ke nako e monate ya selemo moo batho ba bangata ba phomolang hanyane le ba malapa a bona. Ka lehlakoreng le leng, balemi bona ba hlokometse dijothollo tsa bona le ho lwantsha mahola. O se ke wa kgathala hobane o tla kotula ditholwana tsa mofufutsa wa hao dikgweding tsena tse tlango.

Maamerika a na le poone e ngata masimong a bona, mme hona ho tla ama theko ya poone ya rona haholo. Re tshwanetse ho ela hloko hore ditheko tsena tse phahameng tsa monongwaha di ka nna tsa eba siyo selemong se tlango. Re tshwanetse ho nahana ka taba ya hore sejothollo sa rona re ilo se rekisa hokae hore re be le bonneta ba hore re tla ba le phaello e itseng.

Ho bao ba itjaletseng haholo – hopolang hore nako e sa le teng ya ho jala dinawa. Dinawa tse ommeng ke mohlodi o motle wa protheine dijong tsa rona – dinawa di bolokwa ha bonolo, mme di ka bolokwa nako ya selemo sohle.

Ha re sa ntse re nahana ka nako ya Keresemese, ke ile ka hopola qotsa ena e latelang, mme ka nahana ka moo e ka bang taba ya bohlokwa ha re ka fana jwalo ka ha qotsa ena e bolela.

Eka moyo wa Keresemese o ka ikahela pelong ya hao nakong yohle ya selemo.

DIKELETSO TSA MPHOMPO YA KERESEMESE

Fana:
 O fe sera sa hao, tshwarelo..
 O fe ya kgahlanol le wena, mamello.
 Motswalle, pelo ya hao.
 Moreki wa hao, tshebeletso.
 O fe bohole, kutlwelobohloko le thuso.
 O fe ngwana e mong le e mong, mohlala o motle.
 O iphe wena ka bowena, tlhompho.
 ~ Oren Arnold

Balemi ba hlahisang hloho ba una lenaneong la tataiso

4

5

6

Setshwantsho sa 1: Ba bararo ba makgaolakgang mokgahlelong wa 2016 Grain SA/Absa/John Deere Financial, Molemi wa Mohwebi wa Mehla e Metjha wa Selemo ke Frans Mokoena (Tweespruit ho la Foreisetata), Zondwi Motshwene (Emalahleni ho la Mpumalanga, ya neng a emetswe ke mora wa hae, Karabo) le Maseli Letuka (Kestell ho la Foreisetata). Ka morao ke Antois van der Westhuizen (Molaodi wa Tsamaiso: John Deere Financial Sub Sahara Africa) le Jannie de Villiers (Molaodi ya ka Sehlohang wa Tsamaiso Grain SA).

Setshwantsho sa 2: Ba makgaolakgang ba 2016 ho ba Grain SA/Syngenta Molempotlana wa Selemo ke Sizwe Mgwenya (Piet Retief, mohlodi), Thembalihle Tobo (Kokstad) le Hamu Shuwisa (Louwsburg).

Setshwantsho sa 3: Isaac Hlatshwayo (Nelspruit), Delisile Nkosi (Louwsburg) le Mswayi Zuma (Estcourt, mohlodi) ke ba makgaolakgang ba 2016 ho ba Grain SA/Absa Molemi wa Selemo ya Hlahisang se mo lekaneng feela ho phela.

Setshwantsho sa 4: Balemi ba bararo ba ekeditse tlhahiso ya bona, mme ba motlotlo ho ba ditho tsa 1 500 Ton Club: Jeremia Mthebulwa, Lucky Khumalo le Job Dube.

Setshwantsho sa 5: Simon Teffo le Remember Mthethwa ba kenetse sehlopha sa 500 Ton Club.

Setshwantsho sa 6: Ditho tse ntjha tsa 250 Ton Club ke Herbert Mabuza, Sizwe Ngwenya, Edwin Mahlatsti le Vuyani Lolwane.

Setshwantsho sa 7: Vuyokazi Mvunge le Nosabelo Mgolombane ba tswang Mthatha ho la Kaapa Botjhabela e bile balemi ba babedi ba bomme ba apereng diaparo tse mebalabala tsa setso.

Setshwantsho sa 8: Preline Swart (MotlatSAModulasetulo: Grain SA) mmoho le sehlopha sa dikgaitsetsi tse tswang Mthatha ho la Kaapa Botjhabela.

LETSATSI LA MOKETE

boletsweng ba buile ka bohlokwa ba tse kenngwang mobung le ka moo di kentseng le-tsoho ka teng katlehang ya bona. Grain SA e motlotlo haholo ka tshehetso ya ba thusitseng ka ditjhelete, le ka moo bao ba entseng hore lenaneo lena le khonahale: The Maize Trust, Winter Cereal Trust, Sorghum Trust, OPOT, AgriSETA le Pioneer.

Bahlodi ba 2016

Ba Grain SA/Absa ba Molemi wa Selemo ya hlahisang feela ho mo lekaneng ho iphedisu, e leng ba 2016 ba ile ba phatlalatswa e le Mswayi David Zuma (66) wa Estcourt ho la KwaZulu-Natal. David le mofumahadi wa hae, Goodness, ba sebetsa mmoho e le seholpha, mme le hoja pula e nele morao ba kgonne ho kotula ditone tse 22 tsa poone dihekthareng tse 8 tseo ba di jetseng ka letsoho.

Sehwai sena, Sizwe Innocent Mgwenya (31), wa lebatowa la Piet Retief a fumana kgau jwalo ka Molemipotlana wa selemo wa 2016 Grain SA/ Syngenta. Sizwe o sebetsa dihekthareng tse 50 tsa masimo ao a a nkileng ho ntatae. O kotutse ditone tse 250 tsa poone monongwaha, e leng tse kotutsweng ka letsoho. Katleho ya hae e bile ka baka la tlhokomelo e ntle, e tswileng matsoho ya mobu e kenyeltsang mekgwa ya pabaloo ya mobu le tshebediso ya pH ya mobu hammoho le tekanyo ya menontsha.

Ba bararo ba makgaolakgang mokgahlelong wa 2016 Grain SA/Absa/John Deere Financial New Era Commercial Farmer of the Year ke Maseli Letuka (Ladybrand), Zondiwe Motshwene (Louwsburg) le Frans Mokoena (Ladybrand). E mong le e mong wa bona o filwe voucher ke ba John Deere Financial eo ba ka e fapanystsang ho fumana sesebediswa sa temo ho ba John Deere. Mohlodi o ile a phatlalatswa moketjaneng wa Grain SA Grain Producers ba selemo ka la 14 Mphalane, Midrand. Mohlodi o tla be a fuwe hape le terekere ya John Deere e tswang ho ba John Deere Financial, ba sebedisanang le Absa.

Jane McPherson (Manejara wa Lenaneo la Ntshetsopele ya Molemi la Grain SA) a lebona metswalle ya lenaneo – e leng metswalle e tshehetsang lenaneo hore le nne le tswela pele. Grain SA CEO, Jannie de Villiers a hlahisa tebobo ya hae ho bohole ba ntshe-tsang pele molemi wa dijothollo, e leng ba ikemiseditseng ho rutwa, e leng se tiisang hore kuno e tla nne e hole selemo le selemo. Ka mora ho feta sehleng se boima polasing ya hae, Jenny Mathews (molemi wa Sannieshof le modulasetulo wa lekgotla la nako e fetileng, e leng Mokgatlo wa Ntshetsopele ya Molemi wa Dijothollo) a ba le nako ya ho fana ka molaetsa wa kgothaletso ho balemi. ‘Ho shebana le sehla se boima se kang sena e bile bothata ba koba kgomo.’ A re, ‘Sehla se kang sena se entse hore balemi ba kgumame fatshe ka mangole, empa bophelo bo ntse bo tswela pele. Re na le setjhaba se lapileng, se lokelang ho feptjwa, mme re batho ba tshwereng matla matsohong a rona, e leng a ho hlahisa dijo’. A ipiletsa ho balemi ho latela keletso ya Pesaleme ya 121, le ‘ho tadima hodimo’ le ho se shebe fatshe dinthong tse nyahamisang, mme a qetella ka maele a Seaforika, a reng, ‘Le ha bo-siu bo ka ba bolelele, letsatsi le tla tjhaba hosane’.

*Ditaba tsena re di kumelwa ke Louise Kunz,
mophehi ho tsa Pula Imvula. Ho fumana lesedi
le batsi romella e-meile ho louise@infoworks.biz.*

Mebu le tekolo ya mongobo

Enngwe ya dithuluse tsa bohlokwa tse sebediswang ke balemi, baeletsi le bafuputsi ke tlahlobo mobu botebong ba ona sekgetjhaneng sa masimo a sebediswang mefuta ya tlahiso temong. Hona ho ka akaretsa tekolong ya botebo ba mobu le popehong ya ona mefuteng ya dithota ho ya fihla le tlahisong ya dijothollo le makgulo, hammoho le mohatong wa meralo moo sepheo e leng meru ya kgwebo.

Mokoti o bontshang botebo ba mobu (profiae) o etsa hore tekolo e kgonahale hammoho le bohlokwa ba mobu le pokeletso ya mofuta le ho nama ha mobu o kupetsang hammoho le bophelo bo bottle ba mobu, botebo ba ona, mofuta wa ona, le phapang e bonahalang ya mefuta ya mebu ka ho palamana ha yona ho fihlela mobung o ka hodimo, e leng mobu o ka tlasetlase, o mahareng le o ka hodimo. Haeba ho le teng dijothollo tse ntseng di hola hodima mobu, tswelopele ya metso ke ntho e ka bonwang mobung hammoho le lekgapetla lefe kapa lefe le ka fetohang tshitiso kgahlanong le kgolo ya metso jwalo ka lekgapetla le thata le bakwang ke mohoma kapa tetse kapa makgapetla a thata, a sitwang ho phunyeletswa ka baka la dikhemikhale kapa kgaello ya menntsha ya karolo e itseng ya mobu o ka tlase.

Dikarolo tsa mobu ho ya ka botebo ba yona di tshwanetse ho hlahljwa nakong yohle ya sehla sa kgolo mefuteng e fapaneng ya mebu ya moo o sebetsang teng. Ho hlahloba le ho bokeletsa dintilha tsa boemo ba mobu mabapi le mongobo kaofela o leng teng mobung ka mora nako ya kgfutso ya mariha, ho ka bontsha dintilha tse ngata tse hlakolosi. Tekolo e ka etswa ya hore ke pula ya bongata bo bokae ya lehlabula e tla hlokalala hore ho jalwe ka sebete le hore na sejothollo se tla kgona ho phethahatsa saekele ya sona ya kgolo na, ha re sheba dipaterone tsa pula tse fumanwang polasing ya hao.

Mekoti ya profaele

Mekoti ya profaele (e bontshang mefuta ya mobu botebong ba mobu) bonyane e tshwanetse ho ba bolelele ba 1 metre le bophraya ba 1 metre, mme e be le botebo bo lekaneng ho bontsha profaele kaofela ya mobu, mabapi le botebo bo boholo ka ho fetisa bo ka fihlellwang ke metso ya dijothollo tse ilo jalwa masimong ano. Mekoti e ka tjhekwa ka matsoho kapa ha sebediswa sesebediswa tsa tshepe se tlwalehileng haholo matsatsing a kajeno. Haeba ke mekoti e mmalwa e ilo hlahljwa tekolong ya pele, kgetha hoo o bonang ho ka o sebeletsa hantle.

Haeba o bile molemi dilengwana tse mmalwa, etsa bonyane e le nngwe mobung wa masimo a tsejwang a hlaha dijothollo tse ntle.

Hona ho ka fetoha tekanyetso ya profaele ya mobu polasing ya hao. Hopola hore mobu o tebileng haholo e ka nna ya ba mobu o sa hlahiseng hantle hakaalo ka baka la mathata a monono wa ona, ho kenyedilitswe esiti e phamang haholo kapa kgaello e kgolo ya phosphate le dimineral tse ding. Tlwaelo e ntle ke ho nka disampole tsa mobu ha o etsa hlahlolo ya diprofaele tsa mobu mekoting. Popeho ya mobu ka kakaretso hammoho le boemo ba monono le mothamo wa mongobo, di ka sebediswa e le motheho wa ditekolo tsa nako e tleng hammoho le matla a tshebetso ya mekgwa ya ho phethola mobu. O lokela ho beha leihlo diphetohong tse bang teng tsa mobu, haholoholo mononong wa ona.

Hang ha tsebo ya hao ya mebu e fumanwang polasing ya hao e ntse e eba batsi, ho ka nna ha sebediswa boro ya mobu e ka thusang ho bontsha hore sehlopha sa mobu (bloko) se wela mokgahlelong ofe. Kgonahalo ya ikonomi mabapi le bloko ka bong e ka tsejwa, hammoho le ya polasi kaofela.

Dithuluse tse ding ke theipi e tshehla e sephara e ka sebediswang ho metha botebo ba mobu o ka hodimo hammoho le dikarolo tse palamaneng tsa mobu, hammoho le thiipa kapa hamore e sebetsanang le mebu mabapi le makgapetla a thatafetseng a mobu hammoho le boto (*clip board*) moo ho rekotwang tlhophollo le dintilha tsohle tse amehang tsa mokoti ka mong.

Dimela di sebedisa metsi

Tshebediso ya dimela profaeleng ya mobu e laolwa haholo ke nako ya kgolo ya tsona, millimithara tsa metsi a ho hema/fufulelwia mobung hammoho le moyafalo wa mongobo o tswang semeleng le mobung. Mongobo o mognata haholo o lahleha nakong eo semela se etsang dipalesa le ho tlatsa peo.

Mohlala, poone nakong ya kgolo ya yona ya matsatsi a 125 - 180 e ka sebedisa dimilimithara tse 500 - 800 ho ya ka maemo a tlelameete le mofuta wa peo e kgethilweng. Dipalo tse amehang tsa soneblomo ke matsatsi a 125 - 130 le 600 mm ho isa ho 1 000 mm.

Tekolo ya mongobo o bolokilweng mobung

Sepheo se seng sa sehloho sa tekanyo ya mongobo wa mobu ke boemo ba jwale ba mongobo mobung nakong efe le efe ya sehla sa kgolo kapa pakeng tsa dimela. Tekanyetso ya ditlhoko kaofela tsa sejothollo ntle le mongobo

o tshwerweng ke semela ke ntho e tla o fa setshwantsho sa pula kapa nosetso e hlakahlang sehle sa kgolo hore sejothollo se kgone ho phetha saekele kaofela ya sona ya kgolo.

Mongobo kaofela wa masimo ke mongobo o setseng kapa o tshwerweng ke mobu matsatsi a mmalwa hoba mobu o fumane metsi hape le ka mora hore metsi a fetang tekano a emiswe. Mothamo wa masimo mobung o ka hodimo hape o ka hlaloswa e le boemo ba mobu moo ho leng teng tekano ya 50% ya metsi le 50% ya moyo sampoleng e itseng.

Mokgwa wa 'ho utlwa le ponahalo' ke mokgwa wa ho tseba mongobo wa metsi makgapetleng a fapaneng, a fapanang ka boamo (*texture*) kapa bokgorofo, ka ho petetsa/suha mefuta e fapaneng ya boamo ba mobu ho ya ka lekgapetla ka leng la mobu, e leng ka ho bopa ntho e kang 'bolo'. Sampole e phepselwa pakeng tsa monwana o motona le wa bone ho etsa ntho e kang ribone. Bokgorofo ba mobu, bokgoni ba ho etsa ribone, ho matha ha metsi, dikarolwana tse lokolohileng tsa mobu, ho itshwareletsa ha metsi/mobu menwaneng ke dintho tse ka bapiswang le tjhate/charts leboteng, mme ho sebedisa boiphihlelo ba ho tseba peresente ya metsi mabapi le mebu ya lehlabathe, selokwe kapa matsopa a leng ka tlase. Molemi o tlamehile ho etsa boithuto mabapi le ho tseba mefuta e fapaneng ya mobu hore a kgone ho hlahluba mebu e fapaneng ya makgapetla a mobu ka nepo.

Ho tseba metsi a leng teng

Ka kakaretso selokwe se bonolo se lehlabathe se tla kgona ho tshwara 25,4 mm botebong ka bong ba 150 mm, mme letsopeng ke 25,4 mm botebong ka bong ba 76. Mefuta e meng ya mebu e tla tshwara mongobo o leng pakeng tsa mehato ena.

Jwalo ka mohlala, mokoti wa profaele **Setshwantshong sa 1** o bontsha mobu wa mofuta wa Westleigh o fumanwang Foreiseata, o nang le selokwe sa letsopa se nang le lehlabathe le thumehileng letsopeng le bonolo. Masimo a ile a jalwa jwang ba makgulo dilemong tse 15 tse fetileng. Bopaki bo teng ba tse bolang hammoho le manyolo ho se na lekgapetla le thata la mobu kapa tshetiso ya letho kgahlanong le kgolo ya metso. Bopaki ba kgolo e matla ya metso bo fumanwe botebong ba letsopa le bonolo.

Botebo bo fihlellsweng ka hoo bo lekanyetswa ho 60 cm. Masimo ana a fumane pula ya 128 mm kgwedding ya Hlakubele, Mmessa le Motsheanong 2016. Mongobo wa mobu o ka lekanyetswa tjena: 450 mm e rolwa ka 150 mm ya mobu o ka hodimo x 25,4 mm

dipresenteng tse 60 tsa masimo, e leng ho lekanang le 45 mm ya mongobo mobung o ka hodimo. 300 mm ya letsopa le bonolo e tla tshwara ho ka etsang 60 mm ya mongobo, e leng ho re fang kaofela 105 mm kapa 4 dinoko tsa mongobo o bolokilweng. Masimo a tla kgutela hape dijothollong tsa dinawa tsa soya moo ho tla qalwa ka dijothollo ho sebediswa mogwa wa no-till. Taolo ya leholo ka glyphosate le dikhemikhale tse ding moo ho tlafafatswa habedi e tla thibela ho mela hape ha jwang. Pula ya 30 mm e fumanwe ka la 20 Mphalane 2016. Hoba ho lekolwe mongobo wa mobu, molemi enwa a ka jala ka sebete a tseba hore sejothollo sa hae se tla kganna ho fihlela ka Pherekong ntle le pula ya letho, mme o tla ba le kgonahalo e ntle ya katileho haeba dipaterone tsa pula e ntse e le tse tlwaelehileng.

Hopola hore mobu o tebileng haholo wa Hutton kapa wa Avalon lebatoweng la pula ya nako e telele ya palohare ya 850 mm bonyana tjhayi e tla ba ditone tse 6 hekthara ka nngwe. Westleigh e bontshitsweng setshwantshong sa 1, lebatoweng la palohare ya pula ya nako e telele ya 625 mm o tla ba le tekanyetso ya kuno e phahameng ya ditone tse 3 hekthara ka nngwe ya tlhahiso, mme kgonahalo e sa le teng ya ditone tse 4 hekthara ka nngwe selemong se sa tlwaelehang.

Qetelo

Jwalo ka molemi, bohlale ke ho tseba mefuta ya mebu ya hao le ho kcona ho lekola mongobo wa yona, e le hore o kgone ho beha leihlo mekgwa e hlwahlwa e tla o thusa ho boloka mongobo o mongata ka moo ho kgonahalang ka teng, e leng se tla o thusa ho fokotsa dikotsi tsa ditjhelete nakong ya ho jala dijothollo tsa hao kapa ho hlokomela makgulo a hao dihleng tse tlang.

Kgothaletso ke ya kgatiso le phatlatalso ya sengolwa se bitswang *Soil Classification – A taxonomic system for South Africa, 2nd Revised version, ISBN 0-621-10784-0*, e ka fumanwang ho ba The Research and Technology Manager, Private Bag X79, Pretoria, kapa ya fumanwa mabenkeleng a tshephalang a dibuka ka ho sebedisa ISBN. Ena ke yona ‘bibebe’ ya tlhophiso ya mobu wa Afrika Borwa, mme e tshwanetse ho ba mokotlaneng wa dibuka wa molemi e mong le e mong e le motshepuwa, mme e bile e thusa molemi hore ka nepo a tsebe mefuta ya mebu polasing ya hae, hape e le thuso e mmolellang nnete ya bokgoni temong ya polasi ya hae.

Mobu wa mofuta wa Westleigh o fumanwang Foreisetata Botjhabelo, o nang le ho ka etsang 45 cm ha mobu o ka hodimo o nang le selokwe se letsopa le nang le lehlabathe le lesesanyane hodima letsopa le bonojana.

**Ditaba tsena re di kumelwa
ke molemi ya beileng meja fatshe.**

MOLAETSA WA TSHEPO KA mora dihla tse boima!

Dinako tsa mathata ikonoming le meferere dipolotiking, dinako tsa diphetohoa tsa tlelaemete le komello – tsena kaofela di ama bophelo ba rona ka mekgwa e mengata e fapaneng; empa ba tshwereng temo bona boholo ba bona BA ANGWA HAHOLO ke komeollo...hobane re bona sekgaahla sa motjheso le bosiyo ba pula masimong a rona le dijothollong tsa rona, diphoofolong tsa rona le jwanng boo di bo fulang – ho feta mona, maemo ana a ama le yona tjhelete ya rona. Re bile re bona komello le ka mahlong a bana ba rona ha re tshwanelha ho ba bolella hore ‘ngwana ka, ha ke na tjhelete ya ho hong ‘ho ka thoko’ monongwaha...’

Ho shebana le maemo a tjena a sehla se fetileng ho bile ha tshwana le motho ya etsang hlanapetho ka maikutlo; kajeno tshepo e teng, hosane ke dingongoreho – ebe ho latela maikutlo a ho tetebele le ho hloka tshepo! Ha ho so ka ho etsahala hore tse kenngwang mobung le ditjhelete tsa rona di be ka mosing tjena. Ke nnete hore balemi ba hula ka tlhako tsa morao kgahlanong komello e mpempe ya nako ena le motjheso o bohale o ntshang tlhapi metsing, oo re shebaneng le ona. Ena tsietsi e ke ke ya lebaleha!

Motswalle e mong wa ka wa molemi o ne a ilo kokobetswa kgatello e mo tshwereng. Yaba ngaka e buang le yena e mo eletsa hore a kgao-tse kgatello e mo tshwereng ka ho se shebe fatshe, empa a SHEBE HODIMO...a shebe batho ka mahlong; a se ke a panya empa a shebe mathata a hae ka mahlong, a a thule ka phatla. Mehleng ya kgale Morena o kile a re bolella Lentsweng la hae, Pesalemeng ya 121, a re: **KE LELAETSA MAHLO A KA DITHABENG MOO THUSO YA KA E TSWANG TENG!**

Le ha ho le jwalo – bophelo bo tswela pele! Le rona re tshwanetse ho etsa jwalo! Re tshwanetse ho hlahisa hloho dikgwebong tsa rona le bophelong ba rona re le batho. Kaofela ha rona re na le bomme le bontate, banna le basadi, bana le bokgaitsedi le bokgaitsedi hammoho le basebeletsi ba rona. Bohle re tshwanetse ho ba hlakomela. Re tshwanetse ho lomahanya meno hore re phele le ho etsa mawala ohle a sehla se setjha – RE SITWA HO INEHELA! Ho feta mona: Re **tlamehile** ho hlahisa dijo tsa setjhaba sa na ha ya rona, mme rona dihwai re **biseditstswe** ho ba bahlokemedi le bafepi ba lefatshe.

Dintho di ngata tseo re se nang matla hodima tsona. Ha ho seo re ka se etsang ka ntho tse kang dipolotiki tsa lefatsho kapa mathata a ikonomi a lefatsho...ka baka lena re tshwanetse ho kgaotsa **ho itlhokisa boroko** ka tsona hobane mohlodi wa tsona ke ho re bakela mogathala le ho **tetebele ha maikutlo**.

HOPOLA: Dinako tseo o hloleheng ka tsona – O HLOLEHANG E LE KA NNETE – ke nakong eo o welang fatshe, ebe ha o sa tsoha fatshe moo o weleng teng!

Ho ena le ho etsa jwalo, ako itjhebe. Etsa qeto hore o ka ikarabela jwang maemong ao o shebaneng le ona ka matlanyana a hao le tumelo ya hao. Leka ho kgutsa. Leka ho qoba taba ya ho dula nako e telele o nahanne feela ka mathata a hao. Dintho di ka moo di leng ka teng, weso. Ha re na matla le bokgoni ba ho fetola motjheso kapa ho emisa komello – Re ke ke ra qobella pula ho na kapa ho qobella jwang ho mela...iphe nako ya ho rapela le nahaniiso letsatsi le letsatsi hore o fumane kgutsa ya ka hare le matla. Tsepamisa maikutlo ho seo o nang le sona – le ho seo o ka se etsang. Na o ntse o phetse hantle, o le matla? Na o ntse o kgona ho etsa maqheka?

Etsa dintho tse hlokan mosebetsi, eseng tjhelete

Tshwarahana le dintho tseo hangata o sa di etseng. Hlwekisa dibaka tsa tshireletso ya diphoo-folo le ho hlkewkisa tshimo ya polasi. Hlahlobisia disebediswa tsa hao tsa temo. Di ferefe. Nahana taba ya ho etsa dintho ho potapota le lelapa la hao – tse kang tokiso le tlhokomelo ya dintho tseo mofumahadi wa hao a nnileng a tswafa ho di etsa. Thabo ka lapeng e a thusa, mme e tla etsa hore a lakatse ho o tshehetsha nakong tse boima. Nahana ka dintho tse nyane tse ka kenyang tjhelete – ratha le ho rekisa patsi; sebetsa tshingwaneng ya hao ya meroho – le ha eba mohlolong ke ho itlosa bodutu le hore kelelo ya hao e nne e sebetsi ho itseng – nnete hape ke hore disentenyana tse ka kenang di ka thusa haholo!

Qetellong: Rona balemi ha re a tshwanelha ho tshaba ho sebetsa ka matsoho a rona kapa ho bolella basebetsimmoho ka maemo a rona. Re tshwanetse ho etsa sohle se matleng a rona ho tshehetsha dikgwebo tsa rona tse thekeselang le ho fepa ba malapa a rona. Matla ao re a sebedisang ho etsa sena a tla etsa hore re iku-tiwe re tsepamisitse maikutlo sepheong sa rona sa nako e telele, mme hona ho tla re fa tjheceso ya ho lwana ya kgumamelwa hore re phele!

Qetellong **Taba ya bohlokwa ke seo WENA** o se etsang ka maemo a hao le hore WENA o a dumella ho o sulafaletsa bophelo jwang. Na

Bagalata 6 temana ya 9 e re: ‘Re se ke ra kgathala ke ho etsa hantle, hobane re tla kotula nakong ya teng ha re sa tepelle – haeba re sa lahle tshepo.’

Sefate se le seng se ka etsa moru, pososelo e le nngwe e simolla setswalla, letsoho ka leng le ka phahamisa moyo, lentswe ka leng le ka bopa sepheo, voutu ka nngwe e ka fetola setjhaba, lehlasedi ka leng le ka kgantsha phaposi, kerese ka nngwe e ka tlosa lefifi, mme kamo ka nngwe e ka bontsha hore o a tsotella – bophelo ka bong bo ka etsa phapang!

Mongodi ha a tsejwe

mathata a hao a o hatella ho le hokae, kapa a o fa tjhesho ho le hokae hore o tsohe molota?

Di ngata tseo re ka di buang ka matla a motho ka mong. E nngwe ya dibuka tseo ke di ratang haholo ke ‘**Matla a Motho**’ ya Bryce Courtenay *moo a reng Matla a motho a okametse dintho tshole, mme ke matla a ho dumela ho wena ka bowena...* kelello ke semathi, mmele ke sesebediswa se thusang ho matha haholo kapa nako e teletsana, ho qhoma, ho thunya ka nepo, ho raha ka nepo, ho sesa ka matla kapa ho lwana ntwa ya ditebele ka nepo.

Ke dumela hore ho ba le maikutlo a nepahetseng le ho etsa phapang ke tsela e kgotsafatsang, mme ka baka lena ke tlamehile ho etsa diphetoho tse nyane, hape ke tlamehile ho phela bophelo ba ka ke etse hloko hore nka KGONA ho etsa phapang!

Ha molemi wa kgale a ne a botswa potso: Hobaneng ha balemi ba tswela pele ho lema, ha e le mona ba shebane le mathata a bona a ditjhelete ka hodima dintho tse ngata tse ba nyahamisang temong?

O arabile tjena: Ka mehla karabo ke ena: Lerato. Re etsa temo ka baka la lerato. Balemi ba lema ka baka la ho rata temo. Re rata ho boha le ho hlokomela kgolo ya dimela. Re rata ho phela moo diphoofolo di leng teng. Re rata ho sebetsa ka ntle. Re rata maemo a lehodimo. Re rata ho sebetsa moo re phelang teng. Re rata ho sebetsa mmoho le ba bang le bana ba rona. Re rata ho sebetsa re ikitsetse ka borona, mme re rata ho sebetsa ntle le manejara ya ntseng a re etsang hona le hwane!

Ho jwang ka wena? Na o sebetsana le temo hobane o e rata?

Na o tla Iwanelia seo o bileng le sona, mme na o o tla etsa sohle se matleng a hao ho tshireletsa polasi ya hao? Na o tla dula ka tlung moo ho kwetsweng dikgaretene kapa o tla fumanwa masimong o ntse o lelekisa dipodi, o tshireletsa dijothollo tsa koro/poone ho fihlela nakong ya kotulo jwalo ka ha ntate Khumalo le ntate Ndlovu ba ile ba etsa haufi le Ntabamhlophe lehlabuleng le fetileng?

Qetellong, banabeso, tsohle tseo e leng tsa nnete, tsohle tse hlomphehang, tsohle tse lokileng, tsohle tse hlwekileng, tsohle tse ratehang, tsohle tse botumo bo bottle, tsohle tsa bokgabane bo bong le pokon e nngwe e leng teng ho tsona, le ke le hopole tsona – Ako na hane ka dintho tsena (Bafilipi 4:8)

Eka o ka ba le tshepo ya ho tiya; eka dipula tsa ditlwabelele di ka nela masimo a hao, mme o phele ka kgotso!

Maele a kgale a Maaforika a re: **Le ha bosiu bo ka ba bolelele, letsatsi lona le tla tjhaba. Komello e bile teng empa qetellong e nnile ya emisa – re tshwanetse ho ema ka maoto hore komello e se ke ya re lematsa!**

Ditaba tsena re di kumelwa ke Jenny Mathews, mophehis ho tsa Pula Imvula. Ho tseba haholvanyane romella e-meile ho jenjonmat@gmail.com.

Taolo ya matlakala a koro le kgetho ya dijothollo tse kupetsang

Matlakala a koro a tshireletsang mobu.

Taolo ya mohwang ka mora kotulo ke ntlha ya bohlokwa, e leng matlakala a koro kapa dijothollo tse kupetsang. Taolo e na le seabo se seholo katlehong ya sejothollo se hlahlamang.

Mokgwa wa temo wa sewalejwale kapa wa paballo ya mobu o na le mekgwa e fapaneng ya ho sebetsana le mohwang wa koro. Mokgweng wa sewalejwale wa temo mohwang o kenyelentswa mobung ka mekgwa e fapaneng ya ho phethola mobu pele sejothollo se hlahlamang se hlahiswa. Ruri ke mokgwa o bonolo haholo wa ho sebetsana le mohwang ho ena le ho o bokella e le furu ya diphooftolo. Ka bomadimabe, ha se mokgwa o tshwarellang ka ha bongata ba carbon bo a lahleha ka sebopheho sa CO₂ nakong ya ho phethola hammoho le ho senyeha ha boemo ka baka la tahlehelo ya popeho ya mobu.

Ho tloswa ha matlakala a phepo ho amana le tahlehelo ya menontsha, e leng ho qetellang ho bakile keketseho ya tlhoko e matla ya manyolo nakong ya sehla se hlahlamang.

Ketsahalo ena e siya mobu o hlobotse, o se na tshireletso kgahlanong le tse kang pula le moyo, e leng tse kgannelang tahlehelong e kgolo ya mobu o ka hodimo ka baka la kgoholeho. Temo ya paballoon le na le se kgahlanong, e leng ho siya mohwang hodima mobu ho thibela kgoholeho le ho bopa lekgapetla le tshireletsang kgahlanong le tse ding tse kang pula le moyo. Temo ena ya paballoon le boloka mobu o phodile nakong ya lehlabula, e leng ho thusang ho tshireletsa diphedi tsa bohlokwa tse mobung. Mokgwa ona wa temo ha o thibele diphooftolo ho fula hodima mobu nakong ya lehlabula.

Polasing ya Diphuputso ya Langgewens ya Lefapha la Temo la Kaapa Bophirimela, haufi le

Moorreesburg Kaapa bophirimela, mekgwa e mene ya tlhahiso ya dijothollo e ileng ya behwa te-kong, e kenyelentsa diphooftolo tse fulang makgulong le mohwanng wa koro nakong ya lehlabula. Diphooftolo mekgweng ena di laolwa ka mokgwa oo ho tiiswang hore ha se mohwang o fetang 50% o tloswang. Ka ho etsa jwalo o kgonna ho boloka setshireletso se lekaneng ho kupetsa mobu.

Melemo ya ho fudisa ke ho saekela ho potlakileng ha menontsha ka diphooftolo, mme ho fokotseha ha setshireletso hodima mobu se nolofatsa ho jalwa ha sejothollo se hlahlamang, haholoholo haeba o jala peo ka thaene. Ditlhako tsa diphooftolo le tsona di thusa ho thuha mohwang hore o be dikarolwana tse tshesane, e leng se thusang ho tsamaisa mohwang ha bonolo sejalapeong sa thaene. Le hoja ho kwahela ho phethahetseng ho ntse ho hloka hala, empa hona ho ka thatafatsa dintho nakong ya ho jala.

“

Taolo ya dijothollo
tse kupetsang e itshetlehole
ka seo molemi a batlang
ho se fihlella.

Ho thusa ho nolofatsa dintho, molemi a ka hulantsha dithaere tsa rabara ho nama le masimo ka sepheo sa ho pshatla mohwang hore e be dikarolwana tse nyane le ho ala mohwang ka ho lekana hang ka mora kotulo kapa pele ho jalwa sejothollo se hlahlamang.

Taolo ya dijothollo tse kupetsang e itshetlehole ka seo molemi a batlang ho se fihlella. Haeba o jetse sejothollo sa kupetsang sa mariha, tsamaiso e tla laolwa ke hore tshebediso ya sejothollo e tla ba efe. Tshebediso e ka ba ya furu kapa furu e tala ya mariha ho kupetsa mobu kapa ho fudisa. Maemong ana ohle sejothollo se tshireletsang se tla thusa ho laola mahola. Ho bohlokwa hore hona ho jalwe e sa le pele sehleng hore sehla sa kgolo se lelefale ka moo ho kgonahalang ka teng. Ha nako ya kgolo e ntse e eketseha, le yona tlhahiso ena e ntse e eketseha.

Haeba sejothollo se kupetsang se sebedisetswa furu kapa se tlohelwa ho kupetsa mobu, ntlha ya bohlokwa ke ho emisa kapa ho kgina setshireletsi sena pele peo e belbelletsweng e ka hlah. Tabeng ya furu, setshireletsi se tla kgao-lwa le ho tlohellwa hore se ome pele se etswa bale ya furu kapa ho rolwa mabapi le ho loki-setsa setshireletso sa mobu. Maemong ana ka bobedi ho kginwa ho ka nna ha etswa ka tjhefo e ngodisitsweng ya ho bolaya mahola. Ha e sebediswa jwalo ka furu e tla kgao-lwa nakong eo sejothollo se kupetsang se le boemong bo botle ba ho ka etswa furu.

Haeba sejothollo se kupetsang se sebedisetswa ho fudisa, kgetho e habedi. Ya pele ke ho tlohella sejothollo se kupetsang hore se hole ka moo ho kgonahalang ka teng pele ho fudiswa ho sona, e leng mohlomong kgetho e ntle ha sejothollo sena se fulwa ke dikgomo. Kgetho ya bobedi ke e ka nnang ya eba betere

Tshireletso e ntle ya mobu e boloka mongobo le ho thibela mahola nakong ya sehla se hlahlamang.

ha se fulwa ke dinku kapa dipodi. Kgethong ena o na le ho fudisa e sa le pele, ka mora moo, sejothollo se kupetsang se tlohellwa hore se boele se hole. Diphoofolo di iswa makgulong a nako e telele ho fihlela nakong ya ho boela ho fudiswa kgetlo la bobedi, hamorao nakong ya sehla (haeba kgolo ya bobedi e bile e lekaneng). Haeba sejothollo se kupetsang se boela se tsoha molota, ho ena le ho fudisa kgetlo la bobedi, sekupetsi se ka emisa le ho sebediswa e le furu. Taba ya bohlokwa ka ho fetisia e loke-lang ho hopolwa ke hore sepheo ka sekupetsi sa mariha ke ho kgina dintho pele peo e mela.

Sekupetsi sa lehlabula se ka laolwa ka mokwga o jwalo haeba o le lebatoweng leo haholo-

holo e leng la dipula tsa lehlabula. Haeba o batla ho jala sekupetsi sa lehlabula lebatoweng la pula ya mariha kapa sekupetsi sa mariha lebatoweng la pula ya lehlabula, bohlale e tla ba ho kgina kapa ho emisa sekupetsi e sa le pele hore nako e be e lekaneng ya ho bokella metsi mobung.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Ngaka Johann Strauss, Molaodi wa Disaense tsa Dimela, Ditshebelelso tsa Ntshetsopele ya Diphuputsole Theknoloji, Lefapha la Temo Kaapa Bophirimela. Lesedi le batsi le ka fumanwa ka ho romella e-meile ho johannst@elsenburg.com.

Pula Imvula's Quote of the Month

Life is about making an impact, not making an income.

~ Kevin Kruse

Matshwao a ho tjhona

DITJHELETENG

Ho tjhona ho bolela boemo moo kgwebo e nang le dikoloto tse kgolo ho feta tjhelete e kenang, e leng moo kgwebo e sitwang ho lefa melato ya yona. Ho tjhona ha kgwebo ha se ntho e hlhang feela lesumatha. Ke ketsahalo e etsahalang butle, e nka nakwana (hangata bonyane nako ya selemo) pele kgwebo ya temo e bolelwa hore e tjhonne, e se e hlolleha ho hang.

Hona ho kgannela potsong ena. ‘Hobaneng balemi, hara tlloktsi ena (mohlala, ka baka la komello), ba ena le bogoni ba ho kganna temo ya bona ka katleho le ho lefa melato ya bona, ba boleng ba tsamaiso ya ba wele putla?’ Taba ena ke e ka tshohlwang nako e telele. Le ha ho le jwalo, qetellong mabaka kaofela ke a ka lebisang tabeng ya boleng ba tsamaiso jwalo ka ha sena se pakilwe ke diphuputso tse entsweng mabapi le taba ena.

Ho teng ditlhaloso tse ngata tsa Tsamaiso ya Temo empa ditlhaloso kaofela di kgutela tabeng ya hore tsamaiso ena ke eng. Ke ‘TSHEBEDISO E HLWAHLWA KAPA HO KOPANNGWA MMOHO HA MEHLODI YO-HLE, YA BATHO, YA THEPA, HO FIHELLA SEPHEO SA KGWEBO YA TEMO’. Ka baka lena motheho wa mehlodi e bonwang ka mahlo ya polasi ha se hakaalo motheho wa katleho kapa ho swahlamana. Hantlentle tshebetso e laolwa ke mokgwa oo polasi e tsamaiswang ka ona le ho sebedisa mehlodi ka nepo.

Ka tlwaelo, tsamaiso e bolela ho rala, ho hlophisa, ho kenya tshebetsong le ho laola dibaka tsohle tsa tsamaiso ka tsela e nepahetseng. Dibaka tsa tsamaiso ke tlhahiso, ho mmaraka, ho reka, ditjhelete, tsamaiso e hlwahlwa, mehlodi ya batho, dikamano tsa setjhaba, thepa, maruo ham-moho le tsamaiso ka kakaretso. Ka hoo, molemi jwalo ka manejara o tlamehile ho ba mmampodi, ntho e sa thekeseleng. Molemi wa mmampodi ke moo a tla kgona ho hira basebeletsi le ho sebedisa thepa ya hae, e tsamayang le e sa tsamayeng, ka mokgwa o nepahetseng ho hlhiswa dhlhisiswa tsa boleng, tseo bareki ba di hlokang, mme sena a se etse a ntse a fumana phaello.

Ka yona nako eo, ha a ntse a sebedisa o mong le o mong wa mesebetsi ya tsamaiso – moralo, tlhophiso, ho kenya tshebetsong, le ho laola – molemi/manejara wa sebele e tla ba moetapele wa sebele ya kgonang ho etsa diqeto, ho buisana le ba ka hare le ba ka ntle, ho fetisetsa mosebetsi hore ba bang ba o etse, ho hokahanya dikarolo tsa mosebetsi, ho kenya tjheseho ho basebeletsi ba

hae le ho ema a tiile ho laya/kgalemela ka mogwa o tlwaelehileng le o sa tlwaeleheng.

Boitshwaro ba bomanejara bo bontshang tsamaiso e fokolang, e leng e ka amang katleho ya polasi, ke bona bo latelang:

- **Ho kgwehlisa kapa ho hloka tayo** – jwalo ka bomanejara, balemi ba bang ba tseba seo ba lokelang ho se etsa empa ba bonahala ba kgwehisa le ho se sebedise tayo ya ho se-betsa ka mekgwa e nepahetseng ya tsamaiso.
- **Ho hlolwa ke nako** – balemi ba bang ba sebedisa mekgwa e nepahetseng ya tsamaiso, empa ka mehla ba salla morao, letsatsi kapa beke, ka seo ba lokelang ho se etsa. Ba jala beke ka mora nako, ba thusa kgomo e kulang letsatsi ka mora nako, ba lokisa theko ya dijothollo tsa bona nako e se e ile haholo.
- **Boemo ba bophelo** – malapa le makoloi a poraevete ke maruo a sa kenyeng letho, mme ditshenyehelo tseno ke karolo ya moputso wa tsamaiso. Ha ditjeho di ntse di phahama, le kgatello e ntse e phahama phaellong ya kgwebo.
- **Ho boloka direkoto** – hangata temo e etswa ntle le tsebo e nepahetseng. Balemi ba bang ba nahana hore mapolsi a bona a kenya tjhelete e ngata empa poloko e nepahetseng ya ditjhelete e ka mna ya bontsha hore hantle-ntle poone e hlhiswang ha se ya ‘mahala.’
- **Ho ikamahanya** – balemi ba bang ha ba a arola mesebetsi ya bona ka ho nepahetseng hore ba kgone ho ikamahanya le mebaraka kapa maemo a tlaeletse a ntse a fetoha.
- **Ho ema tsi** – balemi ba bang ba a kgineha ka baka la mesebetsi ya bona ya nako e fetileng, e seng e fetilwe ke nako ya yona ka dilemo tse 10, ebe moo ba hlollehang hore mekgwa e metjha ya theknoloji e se e le teng eo ba ka e sebedisang.

Matshwao a ho tjhona kapa ho wa putla

Jwalo ka ha re boletse serapeng sa pele hore ho tjhona ke tshebetso e tleng butlebutle, mme tse latelang mona ke matshwao a bontshang hore jwale kgomo e qaleletse ho kenya tlhako kgamelong:

- Ba adimaneng ka tjhelete kelekisa kgafetsa le ho tshosa rapolasi ka dikoloto tsa hae, ba batla tjhelete ya bona.
- Tjhelete e setseng ho e adimilweng e ntse e tswela pele ho hola le ho eketseha.
- Ho lelefatsa dinako tsa tefo ya melato. Mohlala, ha ho tjhelete ya peheletso kapa

tjhelete ya peheletso ke e nyane haholo, mme ditefello ke tsa nako e telele haholo.

- Ditefello di tla ka mora nako; e lefuwang ke e nyane haholo.
- Kopo ya hore tjhelete e adimilweng e behelwe nako e morao.
- Ho hloleha ho lefa VAT haeba e ameha.
- Thekiso ya dintho tse nyane ka mokgwa wa poraevete ka sepheo sa ho lefa melato e meholo.
- Taba ya ho adima tjhelete metswalleng kapa ho ba leloko ntle le tlhophiso ya letho hore ditefello di tla etswa neng.
- Ho etsa diphoso ka boomo ditjhekeng ka sepheo sa ho ikekeletsa nako ya ho boela o ngola tjheke e nngwe.
- Dipotso tse ngata mabapi le nepahalo ya tjhelete e ngotsweng mono le diakhaontong tsa disetamente kapa kopo ya ho romellwa tse ding hape.
- Leshano le boiphapanyo ba hore tefello ya molato e ntse e le posong, e tla fihla.
- Hofafatsa ditaba tsa bobare mabapi le boemo ba ditjhelete ba molemi.
- Bohale bo tukang ba molemi kapa ho thella ha hae ha ho buuwa ka tjhelete.
- Ho hana ho buisana le ba mo adimileng tjhelete, boitatalo ba ka mehla ba hore ke ne ke le kopanong. Ho se letse mohala le ha o tsebile hore o ne o letseditse. Ho ipaphanya ka ho re melaetsa e fetisetswe ho e mong eo ho thweng ke yena ya sebetsanang le ditjhelete.

Ha tsena tse boletseng hodimo mona di se di etsahala, ke a o hlapanjetsa ngwaneso, tseba hore ho se ho le hobe ka nnate. Ena ke nako ya ho hlrophila maemo a hao a ditjhelete. Haeba phaello ha e bonahale, etsa mekutu yohle ho eketsa tjhelete e kenang, ho fokotsa ditshenyehelo le ho hlrophila botija taba ya dikoloto tsa hao. Haeba hona ho sa kgonahale, thepa e sa kenyeng tjhelete o ka mpa wa e rekisa kapa ditumellano tse ntja di ka mpa tsa etswa le bao o ba kolotang. Haeba mekutu yohle e hlollehile, mme ho totobetse hore o ilo wela selomong sa dikoloto, ho molemo hore polasi e mpe e nkuwe ka ho phethahala. Ke yona feela tharollo.

**Ditaba tsena re di kumelwa ke
Marius Greyling, mophethisi ho tsa Pula Imvula.
Ho fumana lesedi le batsi romella e-meile
ho mariusg@mcgacc.co.za.**

Bohlokwa ba taolo ya mahola kgweding tsa hlabula

Laola mahola e sa le pele, a sa ntse a fokola.

Mahola ke sera se seholo sa balemi, mme ke kotsi e kgolohadi, e shebaneng le dijothollo tsa bona. Taolo ya mahola e ka ba phephetso e kgolo haholoholo nakong ya kgwedi tsa hlabula, ho tlaha kgweding ya Pudungwana ho ya kgweding ya Pherekong ha mahola a se a le mehatong ya kgolo e potlakileng le nakong eo maemo a tlaemete a leng matle.

Nako e ntle ya ho laola mahola ke mehatong ya pele ya tswelopele ya ona, ha a sa ntse a fokola, e leng dikgweding tsa pele tsa lehlabula. Ka bomadimabe, ka baka la taolo e fosahetseng ya nako le boitokisetso, hangata re sitwa ho a laola ka nepo.

Hona ho re bakela mosebetsi o mongata, o boima, wa ho nna re leka ho a laola ha a se a hotse, a le matla. Mohlomong ho boima ho a laola nakong ena empa re sa tlamehile ho ema ka maoto ho a laola! Ho hlokolosi haholo ho qoba taba ya ho hlolwa ke mahola. Ke mosebetsi oo re tlamehileng ho nna re o etsa hore re tle re be le kuno e ntle nakong ya kotulo.

Nako e ntle ya ho laola mahola

Re tshwanetse ho hopola hore nako e ntle ya ho laola mahola ke ya pele mahola a sa ntse a fokola. Ha re a tlohellu nako e telele, a qetella a le manganga, mme hona ho etsa hore ho be thata ho a bolaya. Mahola le ona a na le menontsha le mongobo ha a sa ntse a le manyane, a hola. Ka baka lena, ha refafatsa nakong ena, a kgona ho sebedisa dikhemikhae tse ngata, e leng tse thusang hore mosebetsi ona e be o tswileng matsoho.

Maqheka a taolo ya mahola nakong ya dikgwedi tsa lehlabula

Re le balemi, re na le disebediswa tse pedi tse ka re thusang ho laola mahola. Tsena ke taolo ya mahola ka dikhemikhale le ka metjhine. Mekgwa ya rona ya tsamaiso ke yona e tla laola hore ke mokgwa ofe oo re o sebedisang haholo. Mohlla, haeba o latela mokgwa wa ho se phethole mobu, o tla tlameha ho latela feela mokgwa wa taolo ka dikhemikhale. Empa ha e le mokgweng wa sejwalejwale wa temo o tla tshwanela ho sebedisa mekgwa ena e le mmedi.

Sepheopheo haeba o sebedisa mekgwa ya ho se phethole mobu e tla ba ho laola mahola kaofela a manyane e sa le pele lehlabuleng ka ho sebedisa sehlahiswa sa mokgwa o nammeng wa ho bolaya lehola ka ho le thetsa kapa ho le ama. Hona ho ka etswa mmoho le tjhefo e bolayang lehola pele peo e mela, e leng e fanang ka ditholwana tsa nako e teletsana. Le ha ho le jwalo, balemi ba bangata ba ikgethela ho sebedisa mekgwa ena ka ho fapanha yona ka ha maemo a matle a taolo e le maemo a hlakileng, a futhumetseng.

Mabapi le tshebediso pele peo e mela, maemo a matle a phodileng a lehodimo, e leng a thusang khemikhale ho monyela mobung o ka tlase, e leng ho fanang ka tshebetso e ntle ruri. Ka mora ho jala, molemi a ka nna a sebedisa mokgwa o mong wa tjhefo ya mahola e le ha a batla ho fa dimela tse nyane monyetla o motle wa ho hola ntle le phehisano kapa tlhodisano ya letho. Ha poone e se e le boemong ba kgolo, molemi o tshwanetse hore ka nako tsohle a nne a lekole poone hore na ha e a haselwa ke lehola na. Haeba bopaki bo le teng ba hore lehola le se le le teng, tshebediso e nngwe hape e tla tshwanela ho etswa. Mahola a tla nne a kgathatse ho fihlela moo sejothollo se tsitseng teng, mme se kwahetseng mobu teng. Hang ha hona ho etsahala, kganya ya letsatsi e tla ba siyo e kenellang mobung, mme hona ho tla fokotsa palo ya mahola a melang.

Mokgweng wa sejwalejwale wa temo, balemi hangata ba jala tshingwaneng e hlwekileng, e lokisitsweng hantle ya peo. Tshingwana ya peo ke e tla beng e lokisitswe hantle hang ka mora dipula tsa pele. Balemi ba bangata ba mekgwa ya sejwalejwale ba tla etella pele plantere ka senolofatsa mobu se ngwapang kapa vibroflex ho tiisa hore ha ho mahola a letho nakong ya ho jala. Hang ka mora ho jala, bafafatsa ka tjhefo ya mahola e sebediswang pele peo e mela. Hang ha peo e se e metse, molemi a ka nna a sebedisa mokgwa wa taolo ya mahola ka motjhine mmoho le tshebediso ya ho ala mobu ka ho sebedisa sesebediswa se etseditsweng ho hlwekisa pakeng tsa mela, se hokahantsweng le moqomo wa manyolo. Hona ho ka etswa feela ho fihlela boemong bo itseng, ho fihlela poone e se e phahame haholo.

Taolo ya mahola e ntse e ba boima hobane mahola a ntse a ba matla.

Maemo a matle a tshebediso ya dikhemikhale

Hopola ka mehla hore ha o sebedisa dikhemikhale tse thetsang/amang, etsa bonnate hore maemo ke a matle, a kgutsitseng, a hlakileng, a futhumetseng. Mahola a tshwanetse hore a be a hola ka matla hore diphetho e be tse ntle. Etsa bonnate hore sefafatsi se setilwe ka nepo le hore moyo o siyo kapa ke o monyane haholo, o ke keng wa baka ho fefoha ha metsi a sona. Ha ofafatsa dikhemikhale tsa pele peo e mela, maemo a nepahetseng ke a kgutsitseng, a batlang a phodiphodile. Hona ho tla thusa dikhemikhale ho monngwa mobung moo di ka sitisang ka matla ho mela ha mahola.

Mahola a ka ba le tshwaetso e mpe kunong e ntle ya sejothollo sa hao. Balemi ba tshwanetse ka nako tsohle ho lekola lehola masimong a bona. Ha ho letho le ka sebetsang hantle haeba phehisano e le kgolo pakeng tsa mahola le dimela. Ke ka baka lena rona balemi re tshwanetse hore a etsa sohle se matleng a rona ho fokotsa sekghala sa mahola dimeleng tsa rona. Katleho ya rona e tla laolwa ke bokgoni ba rona ba ho hlophisa mosebetsi wa rona e sa le pele hammoho le mamello ya rona tekolong ya maemo a masimo a rona le mehato eo re e nkang ho tshireletsa mosebetsi wa rona.

Ditaba tsena re di kumelwa ke
Gavin Mathews, Kgau Tsamaisong ya tsa
Tikoloho. Ho tseba haholwanyane romella
e-meile ho gavmat@gmail.com.

Bahlophisi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
► 08600 47246
► Fax: 051 430 7574 □ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA KA SEHLOHONG

Jane McPherson
► 082 854 7171 □ jane@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA

PHATLALATSO

Liana Stroebel
► 084 264 1422 □ liana@grainsa.co.za

MORALO, TLHOPHISO LE HO PRINTA

Infoworks
► 018 468 2716 □ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E FUMANEHA
KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho,
English, Afrikaans, Setswana,
Sesotho sa Leboya, Sezulu le Sesotho.

Lenaneo la Grain SA
la Ntshetsopele ya Molemi

BAHKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Johan Kriel
Foreisetata (Ladybrand)
► 079 497 4294 □ johank@grainsa.co.za
► Ofisi: 051 924 1099 □ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Nelspruit)
► 084 604 0549 □ jerry@grainsa.co.za
► Ofisi: 013 755 4575 □ Nonhlanhla Sithole

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 354 5749 □ jurie@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 907 5040 □ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 650 9315 □ graeme@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8069 □ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Eastern Cape (Kokstad)
► 078 791 1004 □ ian@grainsa.co.za
► Ofisi: 039 727 5749 □ Luthando Diko

Liana Stroebel

Western Cape (Paarl)
► 084 264 1422 □ liana@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8057 □ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
► 082 877 6749 □ dutoit@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8038 □ Lebo Mogatlanyane

Julius Motsoeneng

North West (Taung)
► 076 182 7889 □ julius@grainsa.co.za

Sinelizwi Fakade

Mthatha
► 071 519 4192 □ sinelizwifakade@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8077 □ Cwayita Mpotyi

Articles written by independent writers are
the views of the writer and not of Grain SA.

Grain SA e buisana tjena le... Zoliwe Nombewu

hiso eo ke phehelletseng ho e ntlatatsa letsatsi le letsatsi, bokgoni ba ho fumanā ditheko tse ntle mabapi le seo ke se hlokang hammoho le ho buisana le batho ba bang.

Bofokodi: Bofokodi ba ka ke ho hloka mamello ka nako tse ding, ho bua haholo le ho lakatsa ho fihella dintho tse itseng.

**Kuno ya hao e bile jwang
ha o ne o simolla ka temo?
Dikuno tsa hao di eme
jwang jwale?**

Ha ke ne ke qala, masimo e ne e le a monna wa ka, e leng dihekthara tse 4 ka boholo. Re ne re sa hlahise letho le fetang ditone tse 1,5 hekthara ka nngwe kunong e ntle.

Yaba ho fihla ba Grain SA ka mekgwa e metle ya ho hlahisa poone le ho phethola masimo a rona. Jwale ke e mong wa ba hlahisang ditone tse 4 - 5 hekhareng ka nngwe lebatoweng la komello. Ho hlakile hore selemon se fetileng kuno ya ka e bile tlase.

Tjheho, ho sebetsa ka thata le boikemisetso ba ho ithuta ke matshwao a sehlooho a entseng hore Zoliwe Nombewu, wa Mthatha, ho la Kaapa Botjhabela, a tlamehe ho ba le katleho diphephe-tseng tsohle tseo a shebanang le tsona.

O sehwai hokae, sa dihekthara tse kae? O sehwai sa eng?

Hajwale ke tshwere temo dihekthareng tse 32 moo haholoholo ke lemmeng poone. Ke boetse ke hlahisa meroho dihekthareng tse 3 moo ke romellang ba Spar, ba Apargs le mebaraka e meng e haufi e ikemiseditseng ho reka ho nna.

Ke sefe se o fang

tjheho le mafolofolo?

Tjheho ke e fumana ho monna wa ka ya qadileng a se na letho empa a nna a tswela pele mona temong. Tjheho ya hae temong e nkgothaleditse ho mo tshehetsha, mme sena se nthusitse ho hola le ho mpeha mona moo ke leng teng kajeno.

Hlalosa matla le bofokodi ba hao

Matla: Matla a ka ke bokgoni ba ho mmaraka seo ke se hlahisang, mekgwa ya ka ya tlha-

O nahana hore ke sefe se kentseng letsoho haholo tswelopeleng le katlehong ya hao?

Monna wa ka, tjheho ya hae temong, le boikemisetso ba ka ba ho ithuta ka nako tsotle le mamello ya ho tswela pele ka seo ke se etsang ke tsona tse re thusitseng.

O ipona o le hokae nakong ya dilemo tse hlano? O ka lakatsa ho fihella dife?

Nakong ya dilemo tse hlano ke lakatsa ho jala bonyane dihekthara tse 100 - 150 mobung o kopanetsweng wa setjhaba. Ke lakatsa ho ipona ke tshwere kgwebo e atlehileng ya temo, ke le molemi ya tshwereng mmaraka wa lebatowa la Mthatha, mme ke ntse ke hola ho ya pele ka temo.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Sinelizwi Fakade, Mohakahanyi wa Provense Kaapa Botjhabela. Mabapi le lesedi le batsi, romella e-meile ho sinelizwe@grainsa.co.za.

THIS PUBLICATION IS
MADE POSSIBLE BY THE
CONTRIBUTION OF
THE MAIZE TRUST